

Mekkiyyi ve'l-Medeniyyi ve mâ fihî'n-nâsih ve'l-mensûh". Eserde, Mâmî'nin mevlid ve na'tlar başta olmak üzere çeşitli konulara dair diğer bazı şiirleri de yer alır. **8.** *el-Enzâmü'l-mübâreke* (Nuakşot 1424/2003). Mâmî'nin bir kısım şiirlerini ihtiva eder (Nazmü esmâ'illâhî'l-hüsnâ, Şerhu Nazmi esmâ'illâhî'l-hüsnâ, Nazmü Ehl-i Bedr, Kaşîde fi medhî'n-Nebî, Nazmü vaşfi Ümmi Ma'bed, Kaşîde fi'l-istiskâ ve diğer bazı kısa şiirler). **9.** *ed-Dîvânü'l-faşîh* (Nuakşot 1405/1985). **10.** *Nazmü Ehlî'l-Bedr (Vesiletü's-sa'âde;* Nuakşot 1406/1986). *el-Enzâmü'l-mübâreke* (yk. bk.) içinde de neşredilen eser İbn Ecemmed el-Yedâli tarafından şerhedilmiştir. **11.** *Nazmü Varaqâti İmâmî'l-Haremeyn* (el-Ma'hedü'l-Mûrîtânî li'l-bahsi'l-ilmî Ktp., nr. 2649; ayrıca bk. *el-Fihrisü's-şâmil*, XI, 150-151). **12.** *ed-Dûlâbü's-şâğîr fî 'addi fuşûli Muhtaşari Halîl* (el-Ma'hedü'l-Mûrîtânî li'l-bahsi'l-ilmî Ktp., nr. 2558). **13.** *Fetâvâ ve es'ile fi hükmi mâlin müstağraki'z-zimme* (el-Ma'hedü'l-Mûrîtânî li'l-bahsi'l-ilmî Ktp., nr. 2686). **14.** *İdhâlâtü'l-baħr fi'l-ğadır.* Bu da fıkıh ve fıkıh usulüne dair bir eserdir (el-Ma'hedü'l-Mûrîtânî li'l-bahsi'l-ilmî Ktp., nr. 1159, 1406/1986). **15.** *Fetâvâ fıkhiyye* (el-Ma'hedü'l-Mûrîtânî li'l-bahsi'l-ilmî Ktp., nr. 59). **16.** *Nazm fi taħdidi ciheti'l-kıble* (el-Ma'hedü'l-Mûrîtânî li'l-bahsi'l-ilmî Ktp., nr. 2687).

Mâmî'nin bir kısmı kısa manzumelerden oluşan diğer bazı eserleri de şunlardır: *ez-Zeb ve'n-naşr bi's-şerî'a 'an nuşretti'l-aşire fi aħkâmi hâzihî's-şafîre* ("ed-Dülfîniyye" adlı manzumesinde ele aldığı konuyla ilgili olup Muhammed b. Muhammed Sâlim'e reddiye olarak kaleme alınmıştır), *Hâşiyetü 'alâ bâbî'l-kıyâs min Uşûli'l-fıkħ li-İbni's-Sübkî, ed-Dûlâb fi'l-mezâhibi'l-erba'a ve'l-erba'ın, el-Ĥarâcü'l-evvel fi kavâ'idî'l-fıkħ, Risâletü'l-ıtlâk fi'l-uşûl, ez-Zuħayle* (fıkıh usulüne dair bir manzumedir), *Nazmü vezâ'ifi'l-imâm, Mektûb fi Ķur'âni'l-âħâd, Nazmü muħaddimeti Tefsiri İbn Cüzey, Mevridü'z-zam'ân fi'l-mahzûf mine'l-Ķur'ân, Kaşidetü takrîbi 'adedi zerrâti'l-arz bi'l-kâ'ideti'l-hisâbiyye, Tezkiretü'n-necât fi 'ikdi Delâ'ili'l-hayrât, ez-Zübde fi ma'âni'l-hurûf, ez-Za'ferâniyye* (amcasının oğlu Muhammed Limceyde'î b. Habîbullah'ın tevhide dair görüşlerini ihtisar ettiği bir manzumedir), *Mektûb fi nübüvveti'l-melâike, Nazmü's-seb'ati'l-me'âlîb* (kelâma dairdir), *Manzûmetü'l-miftâh* (hadis terimlerine dairdir), *Elfiyyetü's-sîre, Nazmü*

ecdâdi'n-nebî, Nazmü'l-hurûfi'n-naħviyye ve'l-kelîmâti'l-mebniyye, Nazmü'l-meşhûr mine'l-ef'âl bi'l-feth ve'l-kesr, Nazmü'l-vaħdât, Nazmü'l-Ķavâdiħ, Manzûmetü'l-yâĶût (dil bilgisine dairdir). Muhammed Hasan Vüld Muhammed Sa'd, *eş-Şeyħ Muħammed el-Mâmî ve a'câmîlühü'l-luğaviyye* adıyla bir tez hazırlamıştır (Külliyetü'l-âdâb, Nuakşot 1986).

BİBLİYOGRAFYA :

Ahmed b. Emîn eş-Şinkîti, *el-Vasîf fi terâcimi üdebâ'i Şinķit*, Kahire 1409/1989, s. 222; H. T. Norris, *Şinķiti Folk Literature and Song*, Oxford 1968, s. 18, 77, 92-101; C. C. Stewart – E. K. Stewart, *Islam and Social Order in Mauritania: A Case Study from the Nineteenth Century*, Oxford 1973, s. 69, 130; M. Muhtâr Vüld Ebbâh (Mohamed El Mokhtar Ould Bah), *La littérature juridique et l'évolution du Malikisme en Mauritanie*, Tunis 1981, s. 18, 19, 43-44, 45, 80, 82-96, 118, 163, 261, 267, 268; a.mlf., *eş-Şif'r ve's-şu'arâ' fi Moritânyâ*, Tunus 1987, s. 75, 191-197; a.mlf., *Târihu'n-naħvi'l-Arabî fi'l-meşriķ ve'l-mağrib*, Selâ 1417/1996, s. 499-500; a.mlf., *Târihu'l-ķirâ'ât fi'l-meşriķ ve'l-mağrib*, Selâ 1422/2001, s. 693-694; a.mlf. (M. M. Ould Bah), "al-Mâmî, al-Shaykh Muħammad", *EP* (İng.), VI, 313; Halîl en-Nahvî, *Bilâdü Şinķit: el-Menâre ve'r-ribâṭ*, Tunus 1987, s. 394-398, 518, 574-576; Muhtâr Vüld Hâmîd, *Ĥayâtü Moritânyâ*, Beyrut 1414/1994, s. 232, 239; Ahmed Vüld Muhammed Yahyâ, *Fihrisü maħtûṭâti Şinķit ve Vâdân* (nşr. U. Rebstock), London 1417/1997, s. 87; a.mlf., *Fihristü maħtûṭâti Mektebi'l-Ma'hedî'l-Moritâni li-baħsi'l-ilmî (Ķismü'l-fıkħ ve'l-uşûl)*, Kum 1389 hş./2011, tür.yer.; *el-Fihrisü's-şâmil: el-Fıkħ ve uşûlüh* (nşr. el-Mecmau'l-melekî), Amman 1421-25/2000-2004, IV, 588; VI, 9; XI, 141, 150-151; Abdülazîz b. et-Tâlib Mûsâ, "Ķitâbü'l-Bâdiyye li's-Şeyħ Muħammed el-Mâmî b. el-Buħârî", *es-Semâre: el-Ĥâḡiretü'r-rüħiyye ve'l-cihâdiyye li's-şahrâ'i'l-Mağribiyye*, Rabat 1420/2002, s. 367-381; M. Muhtâr Vüld Sa'd, *İmâretü'l-Trârze ve 'alâķâtühe't-ticâriyye ve's-siyâsiyye ma'a'l-Fransiyyin min 1703 ilâ 1860*, Rabat 2002, bk. İndeks; Muhammed ez-Zarîf, *el-Ĥareketü's-şu'fiyye ve eşeruhâ fi edebi's-şahrâ'i'l-Mağribiyye: 1800-1956*, Dârülbeyzâ 2002, s. 71, 103, 120-122.

 AHMET ÖZEL

MA'N b. ZÂİDE

(معن بن زائدة)

Ebü'l-Velîd Ma'n b. Zâide
b. Abdillâh eş-Şeybânî
(ö. 151/768 [?])

Emeviler devri kumandanı,
Abbâsiler'in Yemen ve Sistan valisi.

Bekir b. Vâil kabilesinin önemli kollarından Benî Şeybân'a mensuptur. Emevîler'in son dönemleriyle Abbâsiler'in ilk döneminde yaşamıştır. Hakkındaki ilk bilgi, Emevîler'in son Irak genel valisi Ebû Hâlid İbn Hübeyre'nin ordularında savaşlara ka-

tilmasıyla ilgilidir. 129 (746-47) yılında Kûfe Şiîleri'nin teşvikiyle isyan eden Abdullah b. Muâviye üzerine gönderilen ve onu Horasan'a kaçmak zorunda bırakan Âmir b. Dubâre'nin ordusunda savaştığı bildirilmektedir. 132'de (749) yine İbn Hübeyre'nin ordusunda, Abbâsî ihtilâl hareketinin önderlerinden Kahtabe b. Şebîb ve oğlu Hasan'ın kumandadaki Abbâsî ordusuyla Fırat'ın batı yakasında yapılan, Emevî ordusunun yenilgiye uğradığı şiddetli savaşa katıldı ve kahramanca çarpıştı. Hatta zaferini kutladığı gece esrarengiz bir şekilde ortadan kaybolan Kahtabe'yi onun öldürdüğü de söylenmektedir. Savaşın ardından Vâsıt'a çekilmek zorunda kalan İbn Hübeyre'nin şehri kuşatan Abbâsî ordusuna karşı on bir ay sürdürdüğü savunma sırasında da Ma'n büyük kahramanlık gösterdi. Bu başarısından dolayı muhasara ordusunun kumandanı veliaht Ebû Ca'fer'in düşmanlığı üzerine çekti.

Bütün olumsuzluklara rağmen savunmasını sürdüren İbn Hübeyre, Halife II. Mervân'ın ölüm haberini alınca kendisine verilen emannâme üzerine Ebû Ca'fer'in barış teklifini kabul ederek teslim oldu. Fakat Ebû Ca'fer, verdiği emana sadık kalmak istediği halde Seffâh ve Ebû Müslim-i Horasânî'nin baskıları sonucunda İbn Hübeyre'yi iki oğlu ve yakınlarıyla birlikte öldürttü. Bu sırada öldürölmekten korkan ve başına büyük mükâfat konduğu söylenen Ma'n b. Zâide izini kaybettirip dokuz yıl kadar gizlenmek zorunda kaldı. Onun, İbn Hübeyre'nin biat ettiğini ilk Abbâsî Halifesi Ebü'l-Abbas es-Seffâh'a bildirmek amacıyla Kûfe'ye gönderildiği ve o sırada Kûfe'de bulunduğu için öldürölmediği ve idam edilmeden nağir yöneticilerden biri olduğu da söylenmektedir.

Son günlerde kendisi için Halife Ebû Ca'fer el-Mansûr'dan eman dileyeceğini vaad eden Hâcib Merzûk Ebü'l-Husayb'ın yanında gizlenen Ma'n, 141 (758) yılında hâcibin teşvikiyle halifenin huzuruna çıkıp ondan af dilemeye karar verdi. Ebû Ca'fer el-Mansûr'un, Hâşimiyye'deki sarayını kuşatan isyancı Râvendiyeye taifesi karşısında az sayıdaki askeriyile öldürölme tehlikesine mâruz kaldığı sırada yüzü örtölü bir şekilde halifeyi koruyan muhafızların arasına katıldı, halifenin önünde çarpışarak onu âsilerin elinden kurtarmayı başardı. Halife sarayından çıkarken onun yanına gittiği ve atının dizginlerini tutarak önünde yaya yürüyüp canını tehlikeye attığı da rivayet edilmiştir. Kendisini korumak için tehlikeye atılan bu meçhul

askeri merak eden Mansûr onun Ma'n b. Zâide olduğunu öğrenince kendisini affetti ve takdirlerini ifade etti. Bu tarihten itibaren Ma'n'ın ikbal günleri yeniden başladı ve halifenin yakınları arasına girdi. 142 (759) yılında Mansûr güçlü bir kabileden gelmiş olmasını da dikkate alarak Ma'n'ı Yemen valiliğine tayin etti (Taberî, VII, 506-508). Onun, yönetimi sırasında kabileci bir anlayışla hareket edip mensup olduğu Benî Rebia dışındaki Yemenliler'e karşı son derece sert davrandığı nakledilmektedir. Ancak Yemen'de sükûneti ve istikrarı sağlamayı başardı. Ma'n'ın, Hadramut'ta isyan çıkaran Hâricîler'in üzerine bazı rivayetlere göre mevcudu 40.000'e ulaşan bir ordu sevkettiği, çatışmalarda 15.000 Hâricî'nin öldürüldüğü zikredilmektedir.

Ma'n b. Zâide, 151'de (768) Halife Mansûr tarafından Yemen valiliğinden alınarak sık sık karışıklıkların çıktığı Sistan (Sicistan) valiliğine tayin edildi. Bu arada bir müddet Azerbaycan valiliği yaptığını bildiren rivayetler de vardır. Halife Mansûr'un mahallî hükümdarlara karşı aldığı sert tedbirlere rağmen vergilerin düzenli biçimde tahsil edilemediği Sistan'a giden Ma'n ilk olarak bu meseleyi ele aldı. Vergi tahsilâtı için âmillerini çeşitli bölgelere gönderirken Türk Hükümdarı Rutbîl'e mektup yazarak ondan Haccâc b. Yûsuf zamanında ödemeyi taahhüt ettiği vergiyi yollamasını istedi. Ancak Rutbîl'in daha az miktarda vergi göndermesi üzerine ordusuyla ülkesine karşı sefere çıktı. Rutbîl'in yaz mevsimini geçirmek için Zâbülistan'da bulunduğu sırada ülkesini fethedip çok sayıda esir ve bol miktarda ganimet ele geçirdi. Ardından kış mevsiminin ağır şartları dolayısıyla Büst şehrine gitti. Burada iken kendisine suikast düzenleyen bir grup Zerenclî Hâricî tarafından öldürüldü. Onun genellikle 151 (768) yılında katledildiği bildirilmekle beraber 152'de (769) öldürüldüğü de söylenir (Ebû'l-Fidâ İbn Kesîr, XIII, 425).

Bir asker olmanın yanı sıra cömertliği ve şairleri himaye etmesiyle de tanınan Ma'n b. Zâide, Arap darbimesellerinde cömertliğiyle anılan kişilerden biridir. Şairlerden Mervân b. Ebû Hafsa onun hakkında yazdığı methiyeler sayesinde aldığı ödüllerle büyük servet edinmiş, ölümü üzerine de mersiyeler kaleme almıştır. Hatta Ma'n hakkındaki bir övgüsünü aşırı bulan Abbâsî halifeleri Mansûr ile Mehdî-Billâh'ın Mervân'ı bir yıl saray meclislerine kabul etmedikleri rivayet edilir. Ma'n b. Zâide'nin oğullarından Zâide b. Ma'n, Mehdî-Billâh

döneminde zındıklıkla suçlananlar arasında bulunuyordu. V. (XI.) yüzyılda Yemen'de hüküm süren Suleyhîler devrinde Hadramut 455-476 (1063-1083) yıllarında Ma'n b. Zâide'nin soyundan gelen bir aile tarafından yönetilmiştir. Tarihçi, muhaddis ve hâfiz-ı kütüb İbnü'l-Fuvatî de (ö. 723/1323) Ma'n b. Zâide'nin soyundandır.

BİBLİYOGRAFYA :

Halîfe b. Hayyât, *et-Târîh* (Ömerî), s. 420, 425, 431; Belâzürî, *Fütûh* (Fayda), s. 582-583, 677-678; a.m.f., *Ensâb*, IV, 138, 145-146, 235-236, 238; Ya'kûbî, *Târîh*, II, 389-400, 448, 462-463; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), VII, 373, 415, 452-453, 505-508; VIII, 40-41, 64-66, 69; Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd* (nşr. Beşşâr Avvâd Ma'rûf), Beyrut 1422/2001, XV, 316-325; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntaẓam* (Atâ), VII, 293; VIII, 30, 149-150, 160-164; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil* (nşr. Ömer Abdüsselâm Tedmürî), Beyrut 1417/1997, IV, 370, 397; V, 30, 86-87, 173, 174, 200; İbn Hallikân, *Vefeyât*, V, 190-191, 244-254; VI, 314, 318-319; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm: sene 141-160*, s. 6, 7, 352, 630-636; a.m.f., *A'lâmü'n-nübelâ*, VII, 97-98; Ebû'l-Fidâ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* (nşr. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî), Cize 1413/1998, XIII, 245, 336-337, 423-425, 546, 615; K. V. Zettersteen, "Ma'n b. Zâida", *IA*, VII, 273; H. Kennedy, "Ma'n b. Zâida", *EP* (İng.), VI, 345.

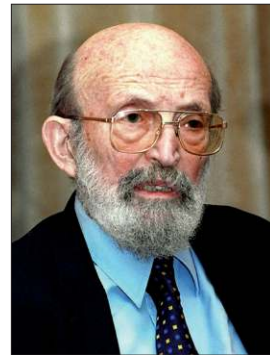

MAHMUT KELPETİN

MANGO, Andrew (1926-2014)

Tarihçi
ve araştırmacı yazar.

14 Temmuz 1926'da İstanbul'da doğdu. Deniz ticaretiyle uğraşan Levanten bir aileye mensuptur. XIX. yüzyılda Sakız'dan İstanbul'a gelen baba tarafından büyük dedesi Ceneviz kökenliydi ve Katolik olarak vaftiz edildiği halde İstanbul'da Ortodoksluğu benimsemişti. Babası Alexander, İngiliz tâbiyetine geçmiş bir hukukçu, annesi Adalaide Damonov ise ebeveynlerinin ölümü üzerine 1920'de İstanbul'a gelmiş Bakü kökenli bir mülteci idi. Andrew Mango'nun kardeşlerinden Cyril, Oxford Üniversitesi'nde Bizans ve Modern Yunan

Andrew
Mango

Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde çalışan ünlü bir tarihçidir. Diğer kardeşi Anthony ise Birleşmiş Milletler'de görev yapmıştır. Kardeşleriyle birlikte Türkçe'nin yanı sıra İngilizce, Yunanca, Fransızca, Rusça, İtalyanca ve İspanyolca'nın da konuşulduğu "polyglot" bir aile ortamında büyüyen Mango, English High School for Boys'a (bugünkü Nişantaşı Anadolu Lisesi) devam etti.

Büyük buhran sonrası ailenin ekonomik durumu bozulunca Mango, Ankara'ya gidip Britanya Büyükelçiliği'nin basın bürosunda ve Anadolu Ajansı'nda mütercim olarak çalışmaya başladı. Ankara'daki görevi sırasında Türkler'le sosyalleşme ve Türk-Osmanlı kültürünü daha yakından tanıma imkânı buldu. Hem İngiliz hem Türk bakış açısını edindi. 1947'de Londra'ya gitti. School of Oriental and African Studies'te Arapça ve Farsça üzerine uzmanlaştı. 1955'te *Studies on the Legend of Iskandar in the Classical Literature of Islamic Persia, with Special Reference to the Work of Firdawsî, Nizami and Jami* adlı teziyle doktor unvanını aldı. Ancak akademisyen olarak çalışmaya devam etmedi. BBC Denizaşırı Servisi'nin Türkçe Masası'nda çalışmaya başladı. 1958'de Türkçe program organizatörü, 1972'de Güney Avrupa Dilleri Servisi'nin müdür yardımcısı, ardından müdürü oldu. 1986'da emekliye ayrıldı.

Mango başarılı gazeteciliğinin yanı sıra önemli çalışmalar yaptı. 1971'de çıkardığı *Discovering Turkey* adlı seyahat kitabının yanı sıra *İslâm Ansiklopedisi*'ndeki 230 sayfalık "Atatürk" maddesini İngilizce'ye çevirdi. Birçok dergiye makaleler yazdı. 1994'te Türkolog Heath Lowry ile birlikte *Turkey: Challenge of a New Role* adlı bir kitap yayımladı. Bunu 1999'da yayımladığı, başyapıtı kabul edilebilecek *Atatürk: The Biography of the Founder of Modern Turkey* adlı eseri izledi. Ardından Atatürk dönemi sonrası Türkiye'deki siyasî gelişmeleri konu alan kitaplar kaleme aldı. Türkiye'de askerî darbelerin iç savaşı önlediği ve 1915 olaylarının soykırım olmadığı şeklindeki açıklamaları tartışmalara yol açtı. İyi bir Türkçe bilgisine sahip olan Andrew Mango, Londra'daki Türk diplomatlarıyla yakın ilişki içinde oldu; evi İngiltere'ye gelen Türk entelektüel, bilim adamı ve gazetecilerin uğrak yeri. Sürekli gelip gittiği Türkiye'de birçok üniversiteden fahri doktora aldı, aynı zamanda Devlet Üstün Hizmet Madalyasına layık görüldü. 6 Temmuz 2014'te Londra'da öldü.